

TÍTULO SUPERIOR EN CONSERVACIÓN E RESTAURACIÓN DE BENS CULTURAIS

Escola Superior de Conservación e Restauración de BBCC de Galicia

Historia dos bens pictóricos I

Departamento: Historia, valoración e clasificación dos bens culturais

Obrigatoria da especialidade	Curso: 3º escultura	1º Cuadrimestre	4 ECTS
------------------------------	---------------------	-----------------	--------

Teórica

Profesor: José Granados Marín
granadosmarin@edu.xunta.gal

Horario: 3 horas semanais

DESCRIPCIÓN DA MATERIA

Estudo histórico dos bens pictóricos dende a Prehistoria ata finais da Idade Media, con especial atención as producións españolas e galegas. Criterios de identificación, clasificación e análise dos bens pictóricos comprendidos nese período histórico dende un enfoque metodolóxico que abrangue os seus ámbitos formais, estilísticos, funcionais, técnicos e iconográficos. Aplicación á conservación-restauración.

COMPETENCIAS TRANSVERSAIS

T1	Organizar e planificar o traballo de forma eficiente e motivadora.
T2	Recoller información significativa, analizala, sintetizala e xestionala adecuadamente.
T3	Solucionar problemas e tomar decisións que respondan aos obxectivos do traballo que se realiza.
T4	Utilizar eficientemente as tecnoloxías da información e a comunicación.
T8	Desenvolver razoada e criticamente ideas e argumentos
T9	Integrarse adecuadamente en equipos multidisciplinares e en contextos culturais diversos
T11	Desenvolver na práctica laboral unha ética profesional baseada na apreciación e sensibilidade estética, medioambiental e cara a diversidade.
T14	Dominar a metodoloxía de investigación na xeración de proxectos, ideas e solucións viables.
T17	Contribuír coa súa actividade profesional á sensibilización social da importancia do patrimonio cultural, a súa incidencia nos diferentes ámbitos e a súa capacidade de xerar valores significativos.

COMPETENCIAS XERAIS DA TITULACIÓN

X1	Contextualizar o ben cultural, entendendo o seu significado como testemuña documental para o seu respecto e transmisión.
X2	Coñecer e identificar a composición material do ben cultural e os procedementos e técnicas empregados na súa elaboración.
X10	Coñecer a evolución histórica do concepto de ben cultural e dos criterios de conservación-restauración, e as principais institucións competentes na conservación do patrimonio.
X11	Acadar a capacidade de colaborar e traballar en equipo con outros profesionais, establecendo os mecanismos axeitados de comprensión e diálogo interdisciplinario.
X19	Coñecer e aplicar os recursos de investigación: metodoloxía científica, fontes documentais e

	historiográficas, análise, interpretación e síntese de resultados.
X20	Ter a capacidade para obter, presentar e difundir información sobre os bens culturais e a metodoloxía dos procesos de conservación e restauración.
COMPETENCIAS ESPECÍFICAS DA ESPECIALIDADE DE PINTURA	
EE5	Establecer un diálogo interdisciplinario con outros profesionais relacionados co ámbito do patrimonio cultural, especialmente no concernerente ao pictórico.
EE11	Coñecer de forma sistemática e integrada o ben cultural de tipo pictórico: distintos xéneros linguaxes, procedementos, iconografía e estéticas.
COMPETENCIAS ESPECÍFICAS DA MATERIA	
	<ul style="list-style-type: none"> • Establecer un diálogo interdisciplinar con outros profesionais relacionados co ámbito do patrimonio cultural, especialmente no concernerente ao patrimonio pictórico. • Coñecer e identificar de forma sistemática e integrada os bens culturais de tipo pictórico: os seus materiais e as súas técnicas, as súas funcións, os seus distintos xéneros e estilos, o mundo do artesán-artista, o mercado de bens pictóricos, etc. • Dominar a terminoloxía técnica e científica da materia, así como os conceptos e as metodoloxías de análise da obra pictórica. • Investigar o patrimonio cultural pictórico dende o punto de vista histórico: as súas fontes documentais, a súa evolución material, funcional e simbólica, así como a súa relación cos traballos de conservación-restauración de bens culturais. Coñecemento dos principais métodos e técnicas de investigación histórica aplicados á conservación-restauración de bens culturais. • Documentar os bens pictóricos do arco cronolóxico estudado, valorándoos e clasificándoos de maneira axeitada, con aplicación á conservación-restauración. Identificar correctamente as distintas obras pictóricas estudadas, adscribíndoas ós seus correspondentes ámbitos temporais, xeográficos, estilísticos, formais, materiais, técnicos, funcionais e iconográficos, facendo de maneira axeitada as atribucións de autoría, taller e escola.

UNIDADES DIDÁCTICAS		
Unidade	Subtemas	% no total da materia
1. Introducción a linguaxe pictórica e contextualización histórica.	1.1 Elementos plásticos da linguaxe pictórica. 1.2 Tipos, xéneros e funcións dos bens pictóricos. 1.3 Materiais e soportes pictóricos. 1.4 Métodos e técnicas pictóricas. 1.5 Fontes para o estudo histórico dos bens pictóricos.	20%
3. A pintura en España na Prehistoria, na Antigüidade e na Alta Idade Media.	3.1 A pintura na Prehistoria e na Idade Antiga. 3.1 Pintura mural prerrománica en España. 3.2 A miniatura prerrománica en España.	10%
	1. Pintura mural románica: 1. Características xerais.	

<p>4. A pintura en España nos séculos XI, XII e XIII.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 2. Técnicas e materiais. 3. Iconografía. 4. Cataluña. 5. Resto de España. <ol style="list-style-type: none"> 2. Pintura sobre táboa: <ol style="list-style-type: none"> 1. Tipos e funcións. 2. Técnicas, escolas e iconografía. 3. Cataluña. 4. Resto de España. 3. A miniatura románica en España 4. Pintura en España no século XIII: continuidade da linguaxe románica e adopción do gótico lineal. <ol style="list-style-type: none"> 1. Pintura mural: <ol style="list-style-type: none"> 1. Cataluña. 2. Navarra e Aragón. 3. Castela. 2. Pintura sobre táboa. 3. A miniatura peninsular no século XIII. 	<p>20%</p>
<p>5. A pintura en España no século XIV.</p>	<p>5.1 A corrente italogótica e a súa difusión nos territorios da Coroa de Aragón. A pintura catalá do Trescentos: os Bassa; Ramón Destorrents; os Serra e os seus seguidores. A miniatura.</p> <p>5.2. A pintura nos reinos de Castela e Navarra.</p>	<p>20%</p>
<p>6. A pintura en España no século XV.</p>	<p>6.1 A pintura do gótico Internacional. Conceptuación, periodización e características xerais.</p> <ol style="list-style-type: none"> 6.1.1 Gótico Internacional en Cataluña: Lluís Borrassà, Bernat Martorell. Escolas e talleres locais. 6.1.2 Aragón, Valencia, Mallorca e Cerdeña 6.1.3 Pintura do gótico Internacional en Castela. <p>6.2 A pintura da segunda metade do século XV na Coroa de Aragón: do gótico internacional ó hispano-flamenco.</p> <ol style="list-style-type: none"> 6.2.1 Cataluña: Lluís Dalmau, Jaume Huguet e o seu círculo. Escolas e talleres locais. 6.2.2 Valencia: Jacomart, Joan Reixac. Os Osona. 6.2.3 Aragón. 6.2.4 Cerdeña. 6.2.5 Bartolomé Bermejo. <p>6.3 A pintura hispano-flamenca en Castela.</p> <ol style="list-style-type: none"> 6.3.1 As relacións con Flandes. 6.3.2 Fernando Gallego. 6.3.3 As escolas locais: Burgos, Toledo, Andalucía. 	<p>30%</p>

	6.3.4 Pedro Berruguete. 6.4 A pintura en Galicia no século XV.	
1. Introducción a linguaxe pictórica e contextualización histórica.	1.1 Elementos plásticos da linguaxe pictórica. 1.2 Tipos, xéneros e funcións dos bens pictóricos. 1.3 Materiais e soportes pictóricos. 1.4 Métodos e técnicas pictóricas. 1.5 Fontes para o estudo histórico dos bens pictóricos.	20%

PLANIFICACIÓN DOCENTE

Metodoloxías	Horas aula	Horas fóra	Total
Sesión maxistral	34		34
Estudos de caso, debates e outras actividades	16	5	21
Traballos tutelados	4	16	20
Estudo autónomo		25	25
Total	54	46	100

METODOLOXÍA DOCENTE

Metodoloxía	Descrición
Sesión maxistral	Coñecemento das bases teóricas da materia, sobre as que construír o traballo autónomo, utilizando as sesións maxistras e outras ferramentas aportadas.
Traballos titorizados	Realización de tarefas relacionadas cos contidos da materia nas que se prime a capacidade de investigación e documentación sobre os temas e obras propostas. Preparación por parte do alumno de algún contido da materia indicado polo profesor. As directrices, metodoloxía e a secuencia das tarefas serán indicadas polo profesor ó alumno tanto para a súa correcta elaboración e presentación escrita e oral.
Estudos de caso, debates e outras actividades	Charlas abertas a partir da lectura e comentario crítico de artigos científicos; exercicios de reflexión e propostas de intervención, de forma individual ou cooperativa; outras actividades, como visitas externas e traballos asociados a elas. Prácticas de expertización perante o estudo e análise e identificación de bens pictóricos concretos; charlas abertas a partir da lectura e comentario de artigos científicos, noticias de actualidade ou estudos de caso; outras actividades como visitas externas e traballos asociados a elas.
Presentación/Exposición	Exposición oral por parte do alumnado do traballo titorizado.
Proba escrita (avaliación)	Exame dos contidos tratados nas aulas, a realizar en datas próximas ao

continua)	final do cuadrimestre.
Proba da convocatoria ordinaria	Exame para os alumnos/as que non superasen a avaliación continua (por falta de rendemento académico, por perder o dereito á mesma ou por renunciar á mesma). A realizar na data e hora fixada de forma oficial pola ESCRBBCCG. A totalidade dos contidos da presente guía docente é susceptible de ser materia de exame.
Proba da convocatoria extraordinaria	Exame para os alumnos/as que non superasen a avaliación continua ou o exame final ordinario. A realizar na data e hora fixada de forma oficial pola ESCRBCG. A totalidade dos contidos da presente guía docente é susceptible de ser materia de exame.

SISTEMAS DE AVALIACIÓN		
Método	Criterios	% avaliación
Proba escrita	Avaliación dos coñecementos adquiridos ó longo do curso mediante a realización dunha proba escrita. A proba terá unha duración de dúas horas e constará de dúas partes: a) Identificación, comentario e análise de varias obras propostas. 60% da nota total. b) Resposta a unha ou varias preguntas relacionadas cos contidos da materia, comentario e análise de textos, etc. 40% da nota total. O dominio da linguaxe escrita así como da terminoloxía científica da materia son imprescindibles para a superación da proba.	60 %
Traballos titorizados	Rigor técnico e metodolóxico no ámbito da documentación e a investigación, corrección formal e calidade da presentación. Sentido crítico e capacidade para formular hipóteses. Realización e entrega en prazo.	20 %
Presentación oral dos traballos titorizados	Competencias expositivas; capacidade de síntese; desenvolvemento dos contidos e habilidades divulgativas. Realización en prazo e adecuación ao tempo asignado para a súa exposición.	10%
Observación sistemática a través do seguimento do traballo na aula.	Interese pola materia, participación e asistencia regular.	10 %
Total		100 %
OUTROS COMENTARIOS Á AVALIACIÓN E MEDIDAS DE RECUPERACIÓN:		
<ul style="list-style-type: none"> • Todos os alumnos teñen dereito a unha proba ordinaria e outra extraordinaria. As datas, horas e lugares de celebración das mesmas faranse públicas coa suficiente antelación e poderán ser consultadas nos 		

taboleiros e na páxina web da ESCRBBCCG.

- Avaliarase de forma continuada o progreso do proceso de aprendizaxe. A cualificación final para a avaliación continuada consistirá nos sistemas de avaliación expostos na táboa anterior. A fórmula de cálculo para a cualificación obtida ó longo do curso será a seguinte: [Cualificación final = nota proba escrita final x 0,60 + nota traballos tutorizados x 0,20 + nota presentación oral dos traballos x 0,10 + nota da observación sistemática a través do seguimento do traballo na aula x 0,10]. As convocatorias ordinaria e extraordinaria consistirán nunha proba escrita a cualificación da cal suporá o 100% da nota final da convocatoria.

ATENCIÓN PERSONALIZADA

Ofreeceráse atención personalizada ó alumnado durante todo el curso. As tutorías realizaranse no despacho do profesor no horario asignado a comenzo de curso e mediante o correo electrónico do profesor.

BIBLIOGRAFÍA RECOMENDADA

- ALCOLEA I BLANCH, S. y GUDIOL, J.: *Pintura gótica catalana*, Barcelona, 1986.
- CENNINI, C.: *El libro del arte*, Akal, 1988.
- CHICO, M^a. V.: *La pintura gótica del S. XV*, Barcelona, Vivens-Vives, 1989.
- DODWELL, C.R.: *Artes pictóricas en Occidente (800-1200)*, Cátedra, 1995.
- LAFUENTE FERRARI, E.: *Breve historia de la pintura española*, vol. I, Madrid, 1987.
- MALTESE, C. (coord.): *Las técnicas artísticas*, Cátedra, 2006.
- MELERO MONEO, M. L.: *Pintura sobre tabla del gótico lineal*, Barcelona, 2005.
- MIQUEL JUAN, M.:
  - -*Retablos, prestigio y dinero. Talleres y mercado de pintura en la Valencia del gótico internacional*, Valencia, 2008.
  - -*Ver y crear: obradores y mercados pictóricos en la España gótica (1350-1500)*, Valencia, 2016.
- MOLINA, J.: *Arte, devoción y poder en la pintura tardogótica catalana*, Murcia, 1999.
- OLAGUER-FELIU, F.:
  - -*La pintura románica*, Barcelona, 1989.
  - -*Arte medieval español hasta el Año Mil*, Madrid, 1998.
- PIQUERO, B.: *La Pintura Gótica de los siglos XIII y XIV*, Barcelona, Vicens Vives, 1989.
- RICHTER, G. M. A.: *El arte griego*, Barcelona, 1980.
- RUIZ I QUESADA, F (coord.): *La pintura gótica hispano-flamenca: Bartolomé Bermejo y su época*, Barcelona, 2003.
- SANCHIDRIÁN, J. L.: *Manual de arte prehistórico*, Editorial Ariel, Barcelona, 2001.
- SUREDA I PONS, J.:
  - -*La pintura románica en Cataluña*, Alianza Forma, Madrid, 1995.
  - -*La pintura románica en España*, Alianza Forma, Madrid, 1995.
- VASARI, G.: *Las vidas de los más excelentes arquitectos, pintores y escultores italianos desde Cimabue hasta nuestros días (1550, 1568)*, Madrid, Cátedra, 2002.
- VV.AA.: *Arte e cultura de Galicia e norte de Portugal*. vols. I e II. Nova Galicia Edicións, 2005.
- VV.AA.: *Artistas galegos. Pintores (ata o Romanticismo)*, Nova Galicia, 2004.

- VV.AA.: *La pintura europea sobre tabla: siglos XV, XVI y XVII*, Ministerio de Cultura, 2010.
- VV.AA.: *Retablos: técnicas, materiales y procedimientos*, International Institute for Conservation, Grupo Español, Valencia, 2006.
- VV.AA.: *Prehistoria y Protohistoria de la Península Ibérica*, UNED, Tomos I y II, Madrid, 2006.
- YARZA LUACES, J. (ed.): *La miniatura medieval en la Península Ibérica*, Murcia, 2007.

OBSERVACIÓNS

- Usarase a plataforma Moodle para que o alumno poida consultar e dispoñer da presente guía docente, para deixar material didáctico para o alumnado, para formalizar a entrega de traballos e para outros usos relacionados coa materia e tamén como modo de comunicación profesor/alumno. O uso desta plataforma é obrigatorio para o alumnado que curse a avaliación continua, e moi recomendable para o resto.
- É imprescindible que o alumno aplique una metodoloxía axeitada á hora de proceder ó estudo dos contidos da materia e á realización das distintas tarefas (toma de apuntes e anotacións, busca e selección de materiais, cronogramas, presentacións, etc.).
- O plaxio e apropiación de materiais científicos en distintos soportes (edicións dixitais ou en papel) sen o citado previo da súa fonte é un delito e suporá un suspenso.
- A biblioteca da Escola conta con material bibliográfico específico sobre os contidos da materia. O seu uso habitual é recomendable para acadar correctamente os obxectivos da materia.
- O uso ou funcionamento de teléfonos móbiles e outros dispositivos (TIC,s) con capacidade de copia ou gravación non está permitido.